

המורשת של רבי שמשון רפאל הירש זצׁל*

היחס בין התורה וההשכלה הכללית הוגדר על ידי הרב שׁר הירש זצׁל בפירושו על תורת כוהנים, ויקרא יח, ה: ״ללכת בהם: עשם עיקר, ואל תעשם טפלה; ללכת בהם: שלא יהא משאך ומתנך אלא בהם, שלא תערב בהם דברים אחרים בעולם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלמד חכמת אומות העולם, תלמוד לומר ״ללכת בהם״, אינך רשאי ליפטר מתוכן״. הרב הירש הסביר שׁ ״ללכת בהם״, בתוכם, זו המטרה של חייד; דברי התורה הם עיקר חייד, הם הערך המוחלט, ואין לקבלם כדבר משני ועל תנאי. כל פעילותך הרוחנית תהיה בדברי התורה בלבד, ואתה לא תכניס ולא תערב בהם מקורות זרים, לא תאמר ״למדתי חכמת ישראל אלמד חכמת אומות העולם״. זו כוונת הדברים ״ללכת בהם - אינך רשאי ליפטר מתוכן״.

אם נבין את המשפטים הללו מתורת כהנים כהוגן, אזי הכותרת ״עשם עיקר ועל תעשם טפלה״ אין פירושה להתעלם מכל חכמה ומדע שניתן לדלות ממקורותיהן של אומות העולם, או שאין להם קשר לידע שניתן לרכוש על ידי לימוד תורה; הציווי ״עשם עיקר ואל תעשם טפלה״ מלמד שהרשות נתונה לעסוק גם בתחומים אחרים של ידע, אמנם על ידיעת התורה להיות עיסוקנו העיקרי, ויש להתייחס רק אליה כאמת אבסולוטית ומבוססת. החכמות הכלליות צריכות להילמד רק כידיעות נוספות וכאמצעי ללימוד התורה, כדבר טפל המשועבד לעיקר, והתורה וכל הוראותיה צריכות להישאר בעינינו כדבר שקבלנו משמים, שהוא קנה-המידה לפיו אנו מודדים את התוצאות שנרכשו על ידי תחומי הלימוד האחרים. כל ענין שכלי וכל ענין מעשי צריך להימדד ממבט תורני ולעמוד בתוך הגבולות שהתורה קבעה, ואנו מצויים לקבל ולאמץ רק מה שמתאים לתורה, ולא לפגל את הידע שאנו דולים מן התורה עם רעיונות שדלינו ממקורות זרים. אין להתייחס לידע התורני באותה התייחסות כאל שאר החכמות, כאילו התורה היא רק עוד ענף של חכמה, כאילו קיים אמנם ידע יהודי ואמיתות יהודיות - אבל גם לידע ולאמיתות לא יהודיים קיימים חשיבות וסמכות שווים. לא יתכן שאחרי שדימינו לעצמנו שספגנו את המחשבות והדעות היהודיות - נפנה עם אותו ״ראש פתוח״ לקבל מחשבות לא-יהודיות, ונקבע במוחותינו וברגשותינו לקח מול לקח, אמת מול אמת, ללא שכנוע מלא באחד מהם; דבר זה עלול להוביל לקבלת לקחים ודעות הסותרים אלו את אלו, ולאבדון רוחני ומוסרי.

את התורה קיבלנו מפי הגבורה, ולעומתה כל הידע האנושי מוגבל ומצומצם על

* פורסם לראשונה בבטאון קהל עדת ישרון בניו יורק, ניסן-אייר תשמ״ג (The Legacy of Rav Samson Rapahel Hirsch, Bulletin of K'hal Adath Yeshurun, זצׁל, 1983).

ידי ההבנה האנושית. לכן בבואנו ללמוד ולעסוק בתחומים אחרים של ידע אין אנו רשאים לעזוב את הבסיס ואת המטרות של דברי התורה, אשר כל עבודתנו האינטלקטואלית מסורה אליהם, וש"אינך רשאי ליפטר מתוכן".

הרב הירש נודע כמייצג שיטת "תורה עם דרך ארץ". השיטה הזו מבוארת על ידי נכדו, ד"ר יצחק ברויאר, כדלקמן: "הרב הירש התנגד בחריפות לפשרה או אפילו לסינתזה. הוא תבע שלטון טוטאלי ובלתי מתפשר של התורה. התורה אינה מסוגלת להתקיים עם שלטון משותף, כל שכן לסבול אותו. בתור מהפכן אמיתי, הוא תפס את היחיד הליברלי, את הרעיון הליברלי ההומניטרי, את השוק החופשי הליברלי ואת השכל האנושי החוגג במדע ליברלי, ומשך את כולם לתוך האש הבווערת של התורה, להיטהר בה - ולעיתים גם להישרף בה. כמהפכן אמיתי הוא פתר את בעיית המתח הבלתי נסבל בין התורה והעידן החדש, שבו היתה שרויה יהדות מערב אירופה. הוא כבש את מחשבת דורו עם נשק התורה, איזן וחקר אותה עד היסוד, וטיפח את דורו עד שהיה מוכשר ומוכן להתייצב לרגלי השכינה. ההכרזה על שלטון התורה על העידן החדש היתה ההישג ההיסטורי של הרב הירש לדורו" (מתוך חיבורו "הרב הירש כמדריך להיסטוריה יהודית").

למרבה הצער, עקרון 'תורה עם דרך ארץ' אינו מובן כדבעי על ידי יהודים אורתודוקסים בני ימינו. אזרח שווה זכויות באמריקה המתירנית המקיים את חוקי התורה - עדיין אינו בן נאמן של תנועת 'תורה עם דרך ארץ'. עצם ההימנעות מלעבור של איסורי תורה ראויה לשבח והוקרה, אך אינה מהווה התגלמות של שיטת הרב הירש. כמו כן, מוסד אקדמי המיועד ללימוד מדע ופילוסופיה, לא על מנת לשרת את הבנת התורה או לקדם את המטרות של התורה - אלא כמחקר אנושי עצמאי, כדי להבין את העולם שמסביב ולשלוט בו (אפילו כאשר נוספת בו מחלקה ללימודים תורניים בלמדנות עמוקה) - אינו ענף של השקפת העולם של 'תורה עם דרך ארץ' שייסד ר' שמשון רפאל הירש. גם אוניברסיטה חילונית בישראל תחת הנהגה חובשת כיפה ועם לימודי יהדות, רחוקה ביותר מקיום שיטת 'תורה עם דרך ארץ'.¹ איש מקצוע אורתודוקסי שאינו קובע עיתים לתורה, שאינו מקפיד בקיום מצוות, או שאינו צנוע בלבשו או בהתנהגותו, אינו הולך בדרכו של הרב שמשון רפאל הירש. ברור לחלוטין מכל כתבי הרב הירש המרובים שהמניע העיקרי שלו לכל פעולותיו היה לייסד את מלכות דבר ה' בעולם ואת רצון ה' המתגלה בתורה, כך שהתורה תשלוט על כל אורחות החיים השגרתיות של היהודי. אלו המשתמשים לרעה ברעיון 'תורה עם דרך ארץ' כ"היתר" לנהל חיים של "יידישקייט" קל ומקיל, או שמחשיבים

83 (New York, Volume XLIV, April/May) מתורגם מאנגלית ומעובד לרגל מלאת 120 שנה לפטירת רש"ה זצ"ל, בכ"ז טבת תרמ"ט. אני מודה לרב ראובן אונגר על סיועו. ההערות נוספו ע"י המערכת. י"ק.

1 הרב שווב גם התנגד בחריפות להקמת ה'קתדרה ע"ש ר' שמשון רפאל הירש' באוניברסיטת בר אילן; לעומתו פרוץ מרדכי ברויאר ורבים אחרים עודדו את הלימוד והמחקר בתורת הרב הירש גם בין כותלי האקדמיה. ואכמ"ל.

את הרעיון ההירשאי כפשרה בין 'ימין' ו'שמאל' במחשבה היהודית, עיוותו את פירושו של הכלל המובא במשנה (פרקי אבות ב, ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון".

אין התורה ענף של הידע האנושי, תחום נוסף של לימוד בתוך תחומים אחרים; אלא על התורה לשלוט על הידע הכללי ועל כל הפעילות האנושית. במקביל חובה על כלל ישראל, וכן על כל הקהילות המאורגנות וכל הארגונים היהודיים המקומיים או הבינלאומיים (שכולם חלקים של כלל ישראל), להיות עצמאיים לגמרי, וכפופים לתורה בלבד. אל לקהילה תורנית להיות משועבדת לשום אירגון לא-תורני, ואל לה להכיר בלגיטימיות שלו. זו מהותה של הפרדת הקהילות ע"פ שיטתו של הרב הירש². ההפרדה היא זהירות מיליטנטית של היהודי האיכפתי, והיא באה להגן על הקהילה התורנית מהסגת גבולה על ידי הכוחות הלא-תורניים. עקרון ההפרדה ועקרון 'תורה עם דרך ארץ' הולכים יד ביד, הם מהווים "חבילה אחת", ושני האספקטים הללו של מחשבת הרב הירש שותפים למטרה אחת: להגיע לשלטון הטוטאלי של התורה על כל המחשבות והמעשים של חיי הפרט והלאום. מי שמסיר את שלטון התורה מעל ענייני חיי הקהילה של כלל ישראל ומעל כל ידע אנושי שהוא, בקיצור - מי שמפריד בין עקרון ההפרדה לבין שיטת 'תורה עם דרך ארץ', גורם עוול לשניהם. במקום לעורר אנשים לעבוד ה' ברוח "בכל דרכיך דעהו", מצמצמים את שיטת 'תורה עם דרך ארץ' כתירוץ לחיות חיים מודרניים אך דתיים, כתירוץ להתבוללות התרבותית הפושה ביהודי האורתודוקסי המודרני, המחשיב את העולם הזה כולו כאילו היה שייט נופש נהנתני כשר, וגישה זו מלווה בתוצאות המצערות שאנו רואים בימינו. עלינו אם כן להיזהר מכמה אי-הבנות נפוצות. הדגש אינו בחלק השני של הביטוי 'תורה עם דרך ארץ' אלא בחלק הראשון: תורה - עם דרך ארץ. העיקרון המנחה איננו תורה ודרך ארץ או תורה ומדע כשותפים שווים, ובוודאי שלא דרך ארץ פלוס תורה. אין מדובר בסינתזה של תורה עם התבוללות, ולא אורתופרקסיה³ הנבללת עם אמריקנות חומרנית. 'תורה עם דרך ארץ' זו תורה - עם דרך ארץ, כשתורת ה' בכללה משתמשת ב'דרך ארץ' בתור אמצעי כדי לממש את התורה בשלמותה. התורה משמשת כמזון אלוקי, וה'דרך ארץ' האנושית משמשת כתבלין מוסיף טעם וריח, כדי שטעמה של התורה יתקיים בפריחה מושלמת.

קיימים רק שני כיווני מחשבה לגיטימיים: האחד הוא "אין לי אלא תורה" (Torah) 'only', והשני הוא 'תורה עם דרך ארץ'. כל יהודי נאמן לתורה פועל למען אותה מטרה; קיימות שיטות ודרכים מגוונות לגבי הגישה והדרך אליה, אך כולן מובילות ליעד הנכסף של "יתגדל ויתקדש שמייה רבה".

2 בוודאי שאין הדברים כוללים ממשל של מדינה, שהרי גם הרש"ה התיר להישאר חבר הקהילה היהודית הכללית כל עוד החוק הפרוסי חייב כל יהודי להיות חבר בקהילה ועדיין לא הוכרה הקהילה הנפרדת.

3 התנהגות נכונה (מלשון פרקסיס שפירושו 'מעשה' ביוונית), בניגוד ל'אורתודוקסיה' - אמונה נכונה.